2. De membro aut osse fracto & Talione.

Phavorinus, Nonnulla autem in iſtis legibus nec conſiſtere quidem (ſicut dixi) viſa ſunt. Velut illa lex Talionis, cujus verba (niſi memoria me fallit) hæc ſunt, *Si membrum rupit* [Feſtus legit *raſerit* in voce Talionis] *metum, e pacto* (*ni cum eo pacit* [1]. Feſtus ita legit *d. loco*) *talio* [2] *eſto.* Hæc Gellius 20. *c.* 1. purior eſt autem lectio Feſti quam Gellii.

Pœna injuriarum ex lege XII. *Tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat:* propter os vero *fractum*, *nummariæ pœnæ erant conſtitutæ*, quaſi in magna veterum paupertate: & poſt, ſed pœna injuriæ, quæ ex lege XII. Tabularum introducta eſt, in deſuetudinem abiit. Hæc Juſtinianus in §. 7. *Inſt. de injuriis.*

3. De convitiis & famoſis libellis.

Noſtræ XII. Tabulæ, cum perpaucas res capite [3] ſanxiſſent, in his quoque hanc ſanciendam putaverunt. *Si quis adlitaviſſet* (legunt nonnulli *occentaſſet* [4]) *ſive carmen* [5] *condidiſſet, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri:* hæc Cicero 4. *de Republica* apud Auguſtinum 2. *de civitate Dei* 9. Rævardus ita hanc legem reſtituit. Si quis occentaſſit, actitaſſit, ſive carmen condidiſſit, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri precaretur, capite pœnas luito.

TIT. XXVI.

De extraordinariis criminibus.

1. De termino moto.

NUma [6] Pompilius ſtatuit, eum *qui terminum exaraſſet & ipſum & boves ejus ſacros eſſe.* Feſtus *in Termino.*

Hanc legem ita reſtituit Joſephus Scaliger, *Quei terminom exaraſſit, ipſeis & boveis ſacrei ſunto.*

2. De Prævaricatione Patroni adverſus Clientem [7].

Servius ad illos verſus Virgilii 6. *Æneidos* 609. 610. Hic, quibus inviſi fratres, dum vita manebat, Pulſatusve parens, & fraus innexa clienti. Ex lege, inquit, XII. Tabularum venit, in quibus ſcriptum eſt: *Patronus ſi clienti* [8] *fraudem fecerit, ſacer eſto.* Hæc ille.

3. De collegiis illicitis.

Duodecim tabulis cautum eſſe cognoſcimus, *Ne quis in urbe cœtus nocturnos agitaret:* deinde lege Gabinia promulgatum, qui conciones ullas in urbe conflaviſſet, more majorum, capitali ſupplicio multaretur. de te itaque Catilina ſciſcitor, tunc cœtus iſtos commilitonum tuorum *contra præcepta* XII. *Tabularum*, contra leges noſtras, contra ſenatus ac plebis autoritatem, noctu cogendos eſſe putaviſti? hæc Porcius Latro in declamatione adverſus Catilinam.

TIT. XXVII.

De publicis judiciis.

1. De accuſationibus.

INterfici *indemnatum* [9] *quemcunque hominem, etiam* XII. *Tabularum* decreta vetuerunt. Hæc Salvianus epiſcopus Maſſilienſis 8. de judicio & providentia.

2. De Majeſtatis crimine.

Lex XII. *Tabularum jubet eum, qui hoſtem concitaverit, quive civem hoſti* [10] *tradiderit, capite puniri.* Marcianus *in lege* 3. *ff. ad legem Juliam majeſtatis.*

3. De adulteriis.

Matronas proſtratæ pudicitiæ, quibus accuſator publicus deeſſet, ut propinqui majorum [11] more *de communi* [12] *ſententia coërcerent* [13], *Tiberius autor fuit.* Suetonius *in Tiberio cap.* 35.

4. In adulterio uxores deprehenſas jus fuiſſe maritis necare.

In adulterio uxorem tuam ſi deprehendiſſes, ſine judicio impune necares: illa te (*ſi adulterares*) *digito non auderet contingere, neque jus eſt.* Cato *in oratione de dote* apud 10. Gell. 23.

5. De pelice.

Pellices nunc quidem appellantur alienis fuccumbentes non ſolum fœminis, ſed etiam mares. Antiqui eam proprie pellicem nominabant, quæ uxorem habenti nubebat: cui generi mulierum etiam pœna conſtituta eſt a Numa [14] Pompilio hac lege. *Pellex aram Junonis ne tangito: ſi tanget, Junoni crinibus demiſſis agnum fœminam cædito.* Hæc Feſtus *in voce Pellices*, & Gellius 4. *c.* 3. *in fin.*

6. De ſicariis.

Id autem fuiſſe indicat lex [15] Numæ [16] Pompilii regis, his compoſita verbis: *Si quis hominem liberum dolo ſciens morti duit, parricida eſto.* Feſtus in Parricida. *Sei imprudens ſe* [17] *dolo malo occiſit pro capite occiſei, & nateis ejus in concione arietem ſubicito* [18]: Joſephus Scaliger apud Feſtum *in Subici*, hanc poſtremam partem ita reſtituit ex ſchediis Servianis.

7. De Parricidio.

Plorare, flere, inclamare, idem ſignificat & cum præpoſitione implorare, eſt invocare. at apud antiquos plane inclamare. in Regis Romuli & Latii (lege Tatii & Servii Tullii) legibus, *Si parentes, puer verberit*, aut *olle* (*lege ollee*) *ploraſſit* [19] (*lege ploraſſint*) *parentes puer diveis parentum ſacer* [20] *eſto. Si nurus, ſacra diuis parentum eſto.* Hæc Feſtus *in Plorare*, apud quem tamen quæ pars hujus legis de nuru loquitur, ordine præcedit anteriorem. Præſtat autem eam legem ita reſtitui, judicio Joſephi Scaligeri.

8. De veneficiis.

Cajus *lib.* 4. ad legem XII. Tabularum, *Qui venenum* [21], *inquit, dicit, adjicere debet utrum malum an bonum* &c. *l.* 236. *ff.* de verbor. ſignific.

9. De falſis.

An putas Phavorine, *ſi non illa etiam ex* XII. *Tabulis, de teſtimoniis falſis pœna aboleviſſet: & ſi nunc quoque, ut antea qui falſium teſtimonium diciſſe convictus eſſet, e ſaxo Tarpeio* [22] *deijceretur, mentitusve fuiſſe pro teſtimonio tam multos, quam videmus?* Hæc Gellius 20. *c.* 1. *in fin.*

10. De maleficiis.

Quid? non & legum ipſarum in XII. [23] Tabulis verba ſunt? *Qui fruges excantaſſet* [24]: & alibi, *qui malum carmen incantaſſet.* Hæc Plin. 28. *c.* 2.

Servius in Eclog. 8. Virgilii, *Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.* Magicis, inquit, quibusdam artibus hæc fiebant. unde eſt in XII. Tabulis, *Neve alienam ſegetem pellexeris.* Hæc ille.

Hæc peſtifera ſceleratæque doctrina, *Fructus alieni in alias terras tranſferri prohibentur*, nonne in XII. Tabulis, id eſt, Romanorum, antiquiſſimis legibus Cicero commemorat eſſe conſcriptum, & ei qui hoc fecerit ſupplicium conſtitutum? Hæc Auguſtinus 8. *de civitate Dei* 19.

Et apud nos in XII. Tabulis cavetur, *ne quis alienos fructus excantaſſit.* Rudis adhuc antiquitas credebat, & *attrahi imbres cantibus & repelli* [25]: quorum nihil poſſe fieri, tam palam eſt, ut hujus rei cauſa nullius Philoſophi ſchola intranda ſit. Hæc Seneca 4. *Naturalium* 7. *in fin.* Tibullus 9. Cantus vicinis fruges traducit ab agris.

11. De lege Julia repetundarum, & corrupto judice.

De Judice qui ob rem dicendam pecuniam acceperit, dixi ſupr. ad Titul. de judiciis.

12. De falſis vindiciis.

Dixi ſupr. ad Titulum de poſſeſſionibus & interdictis.

TIT. XXVIII.

De pœnis.

DE capite civis niſi per maximum comitiatum ne ferunto. Cicero 3. *de legibus.*

TIT. XXIX.

De captivis.

SAnates dicti ſunt, qui ſupra infraque Romam habitaverunt, quia cum defeciſſent a Romanis, brevi poſt redierunt in amicitiam, quaſi ſanata mente. Itaque in XII. cautum eſt, *Ut* [26] *idem* [27] *juris eſſet ſanatibus, quod fortibus* (quidam legunt *forditibus*) id eſt bonis, & qui nunquam defecerunt a populo Romano. Feſtus *in Sanates.*

1 Ab antiquo paco, quod eſt paciſci. vide *Feſtum* in voce *Pacionem.* 2 Talionem Imperatores dixere reciproci pœnam in *l.* 3. *C. Theod. de exhib. reis*: reciprocus pœna iniquitas *l.* 2. *C. Theod. de accuſat.* Tertull. 2. *adverſus Marcionem.* Timor talionis per eundem ſaporem paſſionis. Nihil amarius, quam id ipſum pati quod feceris alitis. de Talionis pœna & exemplis ditis multis locis. *Novo.* 60. *c* 1. *Novell.* 115. *c.* 3. § 13. *Novell.* 134. *c.* 11 *Nov. Leonis* 60. Lex Talionis julia ſit nemo; vide apud 20. Gell. 1. 3 Legibus 12. Tab. capitale fuit, convicium, carmenve in alterius injuriam fiacere Secutus eſt alia pœna, fuſtuaria Eil. Horat. *epiſt. ad Auguſtum*, *Quin etiam lex, Pœnaque late mala que nolet carmine quemquam Deſcribi, vertere modum formidine fuſtis. Ad benedicendum delectabimque redacti.* adde Cornutum *in Perſium.* Tertia ſucceſſit pœna infamiæ, de qua vid. *l.* 6 § 3. § 10. *ff. de injur.* hodie pœna famoſi libelli, capitalis. *l. un. C. de fam. libell.* 4 *Occentaſſint* antiqui dicebant quod nunc *convicium ſecerent* dicimus &c. Feſtus ib *occentaſſit.* & hoc quidem verbo maledictum & convitium prohibetur. Paul. § *ſent.* 4. § 18. 5 Platerium, tantetum. Paul. § *ſent.* 4. § 18 famoſos libellos § 16. librum *l.* 5. § 9. *ff. de injur.* ἐπίγραμματα *d. l.* § 5. 10. Famoſum carmen quod legibus XII. Tabul. vindicatum teſtatur Paul. § *ſent.* 4. § 6. *l.* 21. *ff. de teſtibus. l.* 18. *in fin. ff. qui teſtamenta.* Carmen malum, quo fama alterius coinquinatur & vita. Arnob. 4. *contra gentes.* Horat. 2. Satyr. 1. *ſi malo condideris, in quem quis carmina, jus eſt judicumque.* Carmen ad alterius injuriam conditum. Cic. 4. *Tuſcul.*

6 Conſtat hinc legem non eſſe XII. Tabul. ſed Numæ. 7 Advocatus non proprie prævaricator dicitur, ſi tamen prævaricatus ſit, id eſt, ſi prodiderit cauſam, extra ordinem ſolet puniri. *l.* 1. *in fin. ff. de prævaricatione.* 8 De clientibus & ſuſcepti dixi ad *l.* 23. *ff. de teſtibus*: *l.* 132. *ff. de verbor. obligat. l.* 6. § 1. *C. de his qui ad Eccleſiam.* Cato apud Gellium 5. *cap.* 13. majores, inquit, ſanctius habiere defendi pupillos, quam clientem non fallere, adverſus cognatos pro cliente teſtatur. teſtimonium adverſus clientem nemo dicit. Patrem, primum, poſtea patronum proximum nomen habere. Maſſurius autem Sabinus *libro* 3. *juris civilis*, antiquiorem locum tribuit poſteriori, quam clienti. Verba ex eo libro hæc ſunt: In officiis apud majores ita obſervatum eſt, primum tutelæ, deinde hoſpiti, deinde clienti, tum cognato, poſtea affini. de qua cauſa fœminæ viris potiores ſunt habitæ, pupillariſque tutela mulieberi praiata: etiam adverſus quem aſſuiſſent ejus filii, uxores relicti, in eadem cauſa pupillo adeant. & poſt, C. Cæſar in oratione quam pro Bithyniis dixit, Neque clientes, inquit, ſine ſummia infamia deſerti poſſunt, quibus etiam a propinquis noſtris opem ferre inſtituimus. Idem Gell. 20. *c.* 1. Clientem in fidem acceptum chariorem haberi, quam propinquos, tuendumque contra cognatos cenſuit. Neque pejus illum facinus æſtimatum eſt, quam ſi quis proboretur clientem derifui habuiſſe &c. addendus Servius ad illa verba Virgilii, *& fraus innexa clienti.* Plautus *in Menecchm.*

9 Id eſt, inauditum. dixi ea de re ad *l.* 2. *ff. ad l. Cornelium de ſicariis.* 10 Cajus *lib.* 2. *ad leg.* 12. *Tabul.* quos non hoſtes appellabamus, eos veteres perduellis appellabant, per eum adjectionem indicantes, cum quibus bellum eſſet. *l.* 234. *ff. de verb. ſignific.* 11 Id lege Romuli conſtitutum fuiſſe teſtatur *Dionyſius Halicarnaſſeus* 2. 12 Id eſt, mariti & cognatorum, Halicarn. *ibid.* 13 Ἐπιτιμᾶν quod quidam necare intelligunt, ſed Gellius multare non necare dixit. 14 Lex Numæ. 15 Hinc referenda lex Iovrcndi carminis quæ apud Livium 1. Dumvviri perduellionem judicent. 16 Lex Numæ. Certum eſt ea de re aliquid ſanctum fuiſſe in 12. Tabulis Juſtinianus §. 6. *Inſtitut. de publicis judiciis.* Lex, inquit, Cornelia de ſicariis que homicidias utrorſ ferro proſequitur: vel eos, qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulant. Telum autem, ut Cajus noſter ex interpretatione 12. Tabul. reliquit &c. 17 Id eſt, ſine. Feſtus *in ſed.* 18 Subici aries dicitur, quem quis agit, ut pro ſe cædatur. *Feſtus*, in ſubiicere. 19 Parens, qui a filio vim patiebatur, parentes plorabat, hoc eſt, inclamabat, & diviis parentum facer erat filius, hoc eſt, ejus facinus conclamatis parentibus diviis parentum ſic devovebatur, ut filius a quovis ſine fraude poſſet occidi, & qui eum occidiſſet, parricidii non damnaretur: Rævardus ita hunc locum interpretatur. 20 Id eſt, in parentum ſacra ac potestatem revertitur, vide Cujac. *ad titul. de ingrat. liber. C.* ubi dixi. 21 Vid. *l.* 1. § 3. *ff. ad l. Cornelium de ſicariis.* 22 Dixi ad *l.* 25. *ff. de pœnis.* 23 Plinius 30. *c.* Eſt & alia magicæ factio. & poſt, Extant & apud Italas gentes veſtigia ejus in 12. Tabulis noſtris. Hæc ille. 24 Seneca 4. *natural.* 7. *in fin.* Et apud nos in 12 Tabulis cavetur, *Ne quis alienos fructus excantaſſit.* 25 Huic poſtremo hominum generi leges ignoſcunt. Conſtantinus, Nullis criminibus implicantur, ſunt remedia humanis queſtra corporibus, aut in ægrotibus locis innocenter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis grandinisque lapidatione quaterentur. *l.* 4. *C. de maleficis.*

26 Joſephus Scaliger apud Feſtum *in Sanates* ita reſtituit, Nexo ſolutoque, fortſi ſanatique idem jus eſto, id eſt, bono Romano idem & peregrino qui inferiore loco eſt. Hæc ille. Alias de ſanatibus populis opiniones, vide apud eundem *dicta loca.* 27 Hæc particula movit me, ut hoc caput referrem ad Titulum de captivis, quod vix improbabunt, qui huic loco contulerint legem 7. *ff. de captivis.*

Finis legum XII. Tabularum.

TITULI

TITULI EX CORPORE ULPIANI.

TIT. I.

DE LEGIBUS [1] ET MORIBUS [2], ET LIBERTIS.

§. 1.

IMperfecta lex eſt veluti Cincia [3], quæ ſupra certum modum donari prohibet, exceptis quibusdam cognatis: & ſi plus donatum ſit, non [4] reſcindit. §. 2. Minus quam perfecta lex eſt, quæ vetat aliquid fieri: &, ſi factum ſit, non reſcindit: ſed pœnam injungit ei qui contra legem fecit, qualis eſt lex Furia [5] teſtamentaria, quæ plus quam mille aſſium legatum, mortisve cauſa prohibet capere: præter exceptas perſonas: & adverſus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam conſtituit. §. 3. Lex aut [6] rogatur, id eſt, fertur: aut abrogatur, id eſt, prior lex tollitur: aut derogatur, id eſt, pars primæ tollitur: aut ſubrogatur, id eſt, adjicitur aliquid primæ legi: aut abrogatur, id eſt, mutatur aliquid ex prima lege. §. 4. Mores [7] ſunt tacitus [8] conſenſus populi, longa [9] conſuetudine inveteratus. §. 5. Libertorum genera ſunt tria [10], Cives [11] Romani, Latini [12] Juniani, Dedititiorum [13] numero. §. 6. Cives Romani ſunt liberti qui vindicta [14], cenſu [15], aut teſtamento [16], nullo jure impediente manumiſſi ſunt. §. 7. Vindicta [17] manumittuntur apud magiſtratum, velut Prætorem [18], Conſulem [19], Proconſulem [20]. §. 8. Cenſu manumittebantur olim, qui luſtrali [21] cenſu Romæ juſſu dominorum, inter cives Romanos cenſum [22] profitebantur.

§. 9. Ut teſtamento [23] manumiſſi liberi ſint, lex duodecim Tabularum facit, quæ confirmat, quod datum [24] legatum eſt. §. 10. Hodie autem ipſo jure liberi ſunt ex lege Junia [25], qua lege Latini [26] ſunt nominati, inter amicos [27] manumiſſi. §. 11. Dedititiorum [28] numero ſunt, qui pœnæ [29] cauſſa vincti ſunt a domino [30]: quibus veſtigia [31] ſcripta fuerunt: qui propter noxam torti nocentesque [32] inventi ſunt: quive traditi ſunt, ut ferro, aut cum beſtiis depugnarent: vel in cuſtodiam [33] conjecti [34] fuerunt: deinde quoquo modo manumiſſi ſunt: idque lex Ælia [35] Sentia facit.

§. 12. Eadem lege [36] cautum eſt, ut minor triginta annorum ſervus [37] vindicta manumiſſus, civis Romanus non fiat, niſi apud conſilium cauſſa probata fuerit: ideo ſine conſilio manumiſſum ſervum manere putat. Teſtamento vero manumiſſum perinde habere jubet, atque ſi domini voluntate in libertate eſſet, ideoque Latinus fit. §. 13. Eadem lex eum [38] dominum qui minor viginti annorum eſt, prohibet ſervum manumittere, præterquam ſi cauſſam apud conſilium probaverit. In conſilium [39] autem adhibentur [40] Romæ quinque Senatores [41], & quinque Equites Romani, in provincia [42] viginti Recuperatores [43], cives Romani. §. 14. Ab eo domino, qui [44] ſolvendo non eſt, ſervus teſtamento liber eſſe juſſus, & heres inſtitutus, etſi [45] minor ſit triginta annis, vel in ea cauſſa ſit, ut dedititius fieri debeat, civis Romanus & heres fit; ſi [46] tamen alius ex eo teſtamento nemo heres ſit. Quod ſi duo pluresve liberi heredesque eſſe juſſi ſunt, primo [47] loco ſcriptus liber & heres fit. Quod & ipſum lex Ælia Sentia facit.

§. 15. Eadem lex in [48] fraudem creditoris & patroni manumittere prohibet. §. 16. Qui tantum in bonis [49], non etiam ex jure [50] Quiritum ſervum habet, manumittendo Latinum facit. In bonis [51] tantum alicujus ſervus eſt, velut hoc modo, Si civis Romanus a cive Romano ſervum emerit, isque traditus ei ſit, neque tamen mancipatus [52] ei, neque in jure ceſſus [53], neque ab ipſo anno [54] poſſeſſus ſit. Nam quandiu [55] horum quid fiat, is ſervus in bonis quidem emptoris eſt, ex jure Quiritum autem venditoris eſt.

§. 17. Mulier [56], quæ in tutela eſt, item pupillus & pupilla manumittere non poſſunt. §. 18. Communem ſervum unus ex dominis manumittendo, partem ſuam amittit: eaque adcreſcit [57] ſocio, maxime ſi eo modo manumiſerit, quo, ſi proprium haberet, civem Romanum facturus eſſet. Nam ſi inter amicos eum manumiſerit, plerisque placet eum nihil egiſſe. §. 19. Servus, in quo alterius eſt uſusfructus, alterius proprietas, a proprietatis domino manumiſſus, liber non [58] fit, ſed ſervus ſine domino eſt. §. 20. Poſt mortem heredis [59], aut ante [60] inſtitutionem heredis teſtamento libertas dari non [61] poteſt, excepto teſtamento militis. §. 21. Inter medias heredum inſtitutiones libertas data, utriſque adeuntibus non [62] valet: ſolo autem priore adeunte, jure antiquo valet. Sed poſt legem Papiam Poppeam, quæ partem non adeuntis caducam facit, ſi quidem primus heres vel jus antiquum habeat, valere eam poſſe placuit: quod ſi non habeat, non valere conſtat, quod loco non adeuntis, legatarii [63] partis heredes fiunt. Sunt tamen qui & hoc caſu valere eam poſſe dicunt. §. 22. Qui teſtamento liber eſſe juſſus eſt, mox [64] quam unus ex heredibus adierit hereditatem, liber fit. §. 23. Juſta libertas teſtamento poteſt dari his ſervis, qui teſtamenti [65] faciendi, & mortis [66] tempore, ex jure Quiritum teſtatoris fuerunt. §. 24. Lex Furia [67] Caninia jubet teſtamento ex [68] tribus ſervis non plures quam duos manumitti: & usque ad decem, dimidiam partem manumittere concedit: a decimo usque ad triginta, tertiam partem, ut tamen adhuc quinque manumittere liceat, æque ut ex priori numero: a triginta usque ad centum quartam partem, æque ut decem ex priori numero liberari poſſint: a centum usque ad quingentos, partem quintam, ſimiliter ut ex antecedenti numero vigintiquinque poſſint fieri liberi. Eademque præcipit, ne [69] plures omnino quam centum, ex cujusquam teſtamento liberi fiant. §. 25. Eadem lex cavet, ut libertates ſervis teſtamento nominatim [70] dentur.

1 Dixi ad *lib.* 1. *C.* 14. 2 Vide *L.* 8. *C.* 53. 3 De qua dixi ad *l.* 25. *Cod. de donat. & ad l.* 5. *Cod. de legib.* ſit etiam ejus mentio in lege 4. *C. Theodoſ. de donat.* Plautus cum *Lucretio* ait, *Nummum ſi ſemiſuius*, inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna ſancitur. 5 De qua dixi ad *l.* 1. *ff. ad l. Falcid.* 6 Dixi ad *l.* 102. *ff. de verbor. ſignif.* 7. § 9. *in fin. lit*, *tacito conſenſu. l.* 33. § 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. *ff. de legibus.* ſine ſcripto *d.* § 9. non ſuffragio, ſed rebus ipſis & factis declaratus, *d. l.* 33. vid. *tit. Cod. que ſit longa conſuetudo.* 9 *d. l.* 35. Inveterata *d. l.* 33. § 1. diuturna *d. l.* 34. 10 Cajus 1. *Inſtit.* 1. *verſ. libertorum.* Libertorum ſtatus tripartitus §. 3. *Inſt. de libertinis.* 11 Cives autem Romani fiunt tribus modis. *infr. eod.* §. 6. Cuinc. 1. *Inſt.* 2. 12 §. 10. J. *eod.* 13 § 11. *infr. eod.* 14 Vid. § 7. J. 15 Vid. § 8. *inſt.* 16 Vid. § 9. J. 17 § 1. *Inſtit. de libertinis.* Tribunal non exigit hæc manumiſſio *l.* 7. *ff. de manumiſſ. vindict.* ſitque hodie per tutorem verbosque ſolennis, licet non dicantur, ut dicta accipiantur *l.* 23. *ff. d. tit.* Porro, Theophilus id genus manumiſſionis ex eo dicbum putat, vel quod eo vindicatetur mancipium in naturalem libertatem, (& male. Nam ſi ita eſſet, qui cenſ. vel teſtamento manumitteretur, vindicta quoque manumitti dicerentur) vel a Vindice quodam, qui, cum ſervus eſſet, erupturam adverſus Romanos conjurationem indicio ſuo patefecit, publicque a Romanis manumiſſus eſt, & in honorem ejus, qui, cumque apud magiſtratum manumittebatur, vindicta manumitti dicebatur, Theophil. §. κατὰ τὸν νεὸν *Inſt. de libert.* Conjuratiomis a Vindice detectæ meminit quidem Livius 2. Eſt veſtam verſimile, vindicta manumiſſionem dici, quod litor. *l.* 8. *l.* 23. *ff. de manumiſſ. vindict.* virgulam ſervo manumittendo imponere. Perſius, *Vindicta poſſquam ſecuit a pretore recepit*, & poſt, *Non in ſeſtuca litter quam geſtat inani.* Virgulam, inquam, quæ vindicta diceretur. Rott. *in Topic.* Plutarchus *de ſera numinis vindicta* κεφ. λεκτον appellat, hinc vindictam imponere *l.* 24. *in fin. ff. de manumiſſionibus.* 18 *l.* 12. § 2. *ff. de liberal. cauſſa.* 19 *l.* 8. § 4. *ff. de caſtrenſi peculio. l.* 2. *C. ſi adverſus libertat.* 20 *l.* 1. *l.* 8. *ff. de manumiſſ. vindicta l.* 4. *C. de vindicta manumiſſ. l.* 1. *C. de off. pretor. l.* 1. *ff. de off. præt.* 21 *l.* 4. *l.* 6. § 1. § 2. *ff. de off. conſul. l.* 20. *in fin. ff. de manumiſſ. vindict.* 22 *l.* 2. *de off. proconſul. l.* 17. *ff. de manumiſſ. vindicta*: & ita legundum eſt *lege* 4. non *profuler.* An & apud alios? utique apud magiſtratus civitatum, quibus huiusmodi jus eſt. vid. *d. l.* 4. *in fin.* apud magiſtratus municipales. in habent legis actionem, Paul. 2. *ſentent.* 25. § 4. apud Præfectum Ægypti *l.* 21. *ff. de manumiſſ. vindict.* apud legatum proconſulis *l.* 17. *in fin. ff. d. tit.* quin apud ipſum imperatorem *l.* 14. *in fin. ff. de manumiſſionibus.* 23 Inſtitum, ſpatium quinque annorum. de forma cenſendi vide titulum *ff. de cenſibus.* 24 Id eſt, facultatem & libertatem jusum, vide Theophil. *dicto loco*, *l.* 10. *ff. de probat. l.* 64. *ff. de adjudic. rer. dom.* 25 Dominus ſervum teſtamento poteſt manumittere. *ff. de manumiſſ. teſtam. C. de teſtam. manumiſſ.* 26 Verba hujus legis vide in *titulo* 11. § 14. J. *eodem*; & *in t.* 1. *ff. ad legem Fabiciam*; *l.* 53. *l.* 120. *ff. de verb. ſignific. in Novell.* 22. *c.* 2. vide etiam quidam, quæ ibidem dixi. 27 *l.* unica *C. de Latina libertate tollend.* Nothana ſcilicet. §. 3. *Inſtit. de libert. Novell.* 78. Alia eſt Junia Patronia vel Petronia de libertate. *l.* 22. *ff. de manumiſſ.* 28 Vide *C. de Latina libertate tollend.* 29 §. 11. *ff. Inſtitut. de libert.* Latini aut per epiſtolam, aut inter amicos, aut conviviis adhibitione manumittebantur. vide Cajum 1. §. 3. Hoſce manumittendi modos Theophilus *dicto* §. ὃ τὸν appellat Θυτικοὺς. quibus opponit *dicto loco* ἀνομοὺς τρόπους ἐλευθέρας. 28 Vide *C. de dedititia libert.* 29 Jam fugitivos ſolebant plerumque pœnæ cauſa notis compungere. 30 *l.* 43. *ff. de fideicommiſſ. libert.* vel alio, ejus juſſu aut ratihabitione, Paulus 4. *ſentent.* 12. § 8. Aliud ſi ab herede, Paulus 4. *ſentent.* 12. § 4. Quid ſi a communi domino. vide Paul. *ibid.* § 5. quid ſi a creditore? ſunt quoque. Paul. *ibidem* § 6. 31 Quemadmodum juſſi pupilli juſſu? Non ſient dedititi. Paulus *ibidem* §. 7. 31 Στίγματα κατὰ τὸ μέτωπον, Theophilus §. τῶν δὲ ἀπελευθέρων. *Inſtitut. de libertinis.* vide Cajum 1. §. 3. 32 Aliud ſi innocentes, Paulus 4. *ſentent.* 12. § 3. 33 Publicam ſcilicet, Theophilus *ibidem*, alias, privatus carcer non impediret, niſi vincula fuiſſent injecta. *l.* 216. *ff. de verb. ſignif.* 34 Non ſtem ſuit, ſi dominus ſervum ab honore miniſtrandi vel adminiſtrandi removiſſet. *l.* 51. *in fin. ff. de manumiſſ. teſtam.* 35 § 3. *Inſt. de libert.* 36 Sentia §. 11. *in fin. ſupr. eod.* 37 Ita etiam manumittitur, cum ad ſtatuam ætatem perveniat. *l. ult. ff. de rebus dubiis.* id eſt, Cum ſervus erit 30. annorum, liber eſto. *l.* 39. § 2. *ff. familiæ hercſcunda. l.* 46. *ff. de manumiſſ. teſtament. l.* 13. § 5. *ff. de ſtatuliberis.* 38 § 2. *Inſtit. quibus ex cauſſ. manumitti.* 39 Theophilus *Inſtitut. quibus ex cauſſ. manumitti.* Conſilium definivit εὐνόμιον ſeu conſeſſum ſpectabilium virorum ſtatis diebus coëuntium. Conſilium autem hic intelligo, Prætoria, Romæ: Præſidium, & proconſulum in provinciis, Theophilus *dicto loco.* 40 A Prætore ſcilicet. 41 Si ita eſt, turpe non fuit, ſemnorem Prætori adſidere. 42 A Præſidibus ſcilicet & proconſulibus. 43 Ita dicti quod per eos quique dictum, id eſt, jus ſuum reciperet. Hi adſidebant Præſidi aut Prætori ſedenti pro tribunali in provinciis, Theophilus *dicto loco.* 44 §. 1. *Inſtitut. quib. ex cauſ. manumitti.* Cajus 1. *Inſtitut.* § 45 Ratio ſubitanda ſumitur ex §. 12. *jupr. eodem.* 46 § 1. *Inſtitut. quibus ex cauſſ. manumit.* id autem ſpecies eſt ignominiæ. *l.* 26. *ff. de fideicommiſſ. libert.* 47 Ut ſcripture antecedat. *l.* 24. § 17. *ff. de fideicommiſſ. libert.* 48 Cajus 1. *Inſtit.* § 6. *Inſtit. quib. ex cauſſ. manumitti. in princ.* & § 3. adde *tit. ff. qui Ct a quibus manumiſſi liberi non fiant*; & ad *l.* Ælian Sentiam. 49 Qui ſervum ita habet Bonitarium a Theophilo dicitur *Inſtitut. de libertin.* 50 Quod civis a cive comparat, hoc mancipatum, aut ceſſione in jure acciit, aut necdum utiscepit, id in bonis non habet: ſed jure Quiritum tantum. 51 Duplex dominium. Naturale quod in bonis ejus dominum Eutro. *Inſtit. eodem.* Civile Quiritum, cujus dominus, Jure Quiritario. *ut hic.* Qui utrumque habet dominium, pleno jure dominus. 52 Mancipatio ut fieret, vide *tit.* 19. § 3. *infr.* 53 Ceſſio in jure ut fiat, vide *tit.* 19. § 9. & 10. *infr.* 54 Quemadmodum quæ dominus fieret obſcuripione, vide *tit.* 19. § 8. *infr.* 55 Theophilus *dicto loco de libert.* 56 Nili tutoris autoritate, quia, ſine tutoris autoritate ſi jus habebat liberorum, vide fragmentum Juris veteris evulgatum a Pithœo. de fœminarum tutela dixi ad leges duodecim Tabularum *libro* 2. 57 Hodie non adcreſcit, & ita hic loces, ut & alibi Paul 4. *ſent.* 12. § 1. abrogatur § *pen. Inſt. de donat. & l.* 1. & 2. *C. de communi ſervo.* 58 Veteri jure, proprietarius ſervum manumittendo, dominium amittebat: interim tamen dum uſusfructus duratat, ſtatus manumiſſi erat in pendenti. *l.* 9. *in fin. ff. de lex. inſtit.* nili ipſe uſufructuarius manumiſſioni conſenſiſſet (tunc enim ſervus ſiebat liber. *l.* 5. *ff. de manum. vindicta*) aut ſi proprietarius proprietatem ſervi jpſi uſufructuario reliquiſſet una cum libertate. *l.* 6. *ff. de manum. teſt.* Hodie manumiſſus a proprietario ſervus, fit liber, uſufructuario neceſſitatem habiente manumittere, acceptæ prius ſit uſufructus juſta affirnatione. *l.* 1. § 2. *C. de communi ſerpo.* 59 Quia nihil ab herede heredi relinqui poteſt. Paul. 3. *ſent.* 6. § 2. & hæc prima ratio dubitandi fuit veteris bus. 60 Quia teſtamenta accipiunt vim ab inſtitutione heredis. § 24 *Inſt. de legat.* & hæc fuit ſecunda ratio dubitandi veteribus. 61 Hodie hoc abrogatum eſt. § 34. *Inſt. de legat.* Qui ita? Incivile eſt ſcripture ordinem ſequi, teſtatoris autem voluntatem ſperni. *d.* § 34. 62 Hodie valet. *d.* § 34. *in fin.* 63 Præfectii ærarii heredes ſunt. Cujacius ita hunc locum reſtituit. Moverunt, Quod præfectorum ærario fuerit, bona, quæ fisco deferebantur, ſpernere vel agere ſere. *l.* 4. § 20. *ff. de fideicom. libert. l.* 13. *ff. de jure fisc.* 64 *l.* 23. *l.* 24. *l.* 58. *ff. de manumiſſ. teſtam.* 65 Vid. *d. l.* 58. *tit.* 22. § 1. *Inſtr. eod.* 66 Vel intra tempus additionis. ni cum defuncti videntur fuiſſe. 67 Fulia, vide Paul. 4. *ſent.* 14. *ad l. Pap. Cam.* 68 De numero ſervorum teſtamento manumittendorum Cajum 2. adde § 7. *Inſtitut. quibus ex cauſſ. manumitti.* 69 Cajus *d. loco*; Paul *d. loco.* Vopiſcus in *Tacito.* Servos manumiſſi intra centum tamen, ne Caninia tranſire videretur. Quid Juri. ſi ſcripſi fuiſſent. § 83. *in fin. ff. de hered. inſtituend.* Cajus *d. loco* § 2. Quid ſi in orbeid eſt permixte ſcripti? omnium impedimentum libertas. *l.* 42. 43. *ff. de Inſt.* multi ſunt liberi. Cajus *d. loco* § 3. Quid ſi codicillis quibusdam libertates datæ? jus codicilli, teſtamentario cedebat. Paul 4. *ſent.* 14. § 3. 70 Nominatim videtur liber eſſe juſſus, qui vel ex artificio, vel officio, vel quolibet alio modo: evidenter ſignificatus eſt. vid. 1 24. *ff. de manum. teſtam.* Paul. 4. *ſent. ut.* § 1. § 25. *in fin. Inſt. de leg.*